

მიხეილ სვანიძე

საქართველო იყო მისი ოსმალეთის სხელი!

გარეული მალა — დიპლომატი

1612 წელს სტამბოლში ქართველი დიპლომატი ქალის აქტიური მონაწილეობით ოსმალეთსა და ირანს შორის ზავი დაიდო.

ვინ იყო ეს ქართველი ქალი და ან რატომ იბრძოდა იგი ასე ენერგიულად ოსმალეთსა და ირანს შორის ზავის დასაღებად?

ქართულ წყაროებში ამ დიპლომატ ქალზე არავითარი ცნობა არ მოიპოვება. ეს, უპირველეს ყოვლისა, აიხსნება იმით, რომ ჟამთა სიძველის გამო იმდროინდელმა ქართულმა ნარატიულმა წყაროებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია. აღმოსავლურ და ევროპულ წყაროებში კი აქა-იქაა გაბნეული ცნობები მის შესახებ. ამ წყაროების კრიტიკული ანალიზის შედეგად შევეცადეთ დაგვედგინა ვინაობა ქართველი ქალისა. რომლის დიპლომატიური საქმიანობაც მკიდრად იყო დაკავშირებული იმდროინდელი მახლობელი აღმოსავლეთის საერთაშორისო მდგომარეობასთან.

1578 წელს ოსმალეთმა ირანის წინააღმდეგ ომი დაიწყო. ომი ოსმალეთის უპირატესობით მიმდინარეობდა. ოსმალეთმა დიპლომატიური ოპერაციების დიდი ნაწილი და ირანის დასავლეთი რაიონები. 1590 წელს შაჰ-აბასი იძ-

ვლებული შეიქნა ოსმალეთთან ზავი დაედო.

ირან-ოსმალეთის ომში საქართველო ირანის მოკავშირე იყო. ქართველი ხალხის ბრძოლას ოსმალეთ-დამპყრობლებმა წინააღმდეგ ქართლის მეფე, სიმონ I შეთაურებდა.

ოსმალეთთან შეიარაღებული ბრძოლის გარდა, სიმონ I დიპლომატიური საშუალებებითაც ცდილობდა დამპყრობლების საქართველოდან განდევნას.

1590 წელს, ოსმალეთთან ზავის დადების შემდეგ, შაჰ-აბას I შეუდგა ოსმალეთის ომისათვის მზადებას.

ქართველებს თანაბრად სძულდათ ოსმალეთსა და ირანს და დამპყრობლები, მაგრამ ახლა ქვეყანას საფრთხე უშუალოდ ოსმალეთის მხრიდან ემუქრებოდა და ისინი ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში ირანს დაუკავშირდნენ.

1595 წელს სიმონ ქართლის მეფემ, აღიქსანდრე კახთა მეფემ და შაჰ-აბასმა კავშირი შეკრეს. მათ რომის პაპსა და დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოების მეფეებს წერილები დაუგზავნეს, მოუწოდეს, მონაწილეობა მიეღოთ ამ კავშირში და ოსმალეთის საბოლოოდ განადგურების მიზნით საერთო ძალებით დაეწყოთ შეტევა აღმოსავლეთიდან და

დასავლეთიდან (ვ. ვაბაშვილი — „ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან“, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ. 31. თბილისი, 1954. გვ. 90—101).

ანტიოსშალური კოალიციის მონაწილეებმა თავიანთი გეგმის განსახორციელებლად გარკვეული ნაბიჯი გადადგეს: 1598 წელს სიმონ მეფემ ოსმალეთთან ომი განაახლა, ხოლო ალექსანდრე კახთა მეფემ ოსმალეთს ხარკის გადახდა შეუწყვიტა. თავის მხრივ შაჰ-აბასმა ოზბეგები დაამარცხა და თავრიზის მახლობლად თავისი ძალების დათვალიერება მოაწყო.

1599 წელს სიმონ მეფემ ხანგრძლივი ალყის შემდეგ გაათავისუფლა ქალაქი გორი, რომელიც ქართლში ოსმალთა ერთ-ერთი მთავარი დასაყრდენი იყო. გორის ციხის აღება სერიოზულ საფრთხეს უქმნიდა ჩვენში ოსმალთა ბატონობას. ამასთანავე შესაძლებელი იყო სიმონ მეფის მაგალითისათვის ამიერკავკასიის სხვა ქვეყნებსაც მიეძაძათ.

ოსმალეთის სულთანმა გადაწყვიტა. სასწრაფო ზომები მიეღო. მან სიმონ მეფის წინააღმდეგ გამოგზავნა თავრიზისა და ვანის ბეგლარბეგი ჯაფარ ფაშა. ქართველებისა და ჯაფარ ფაშას ლაშქარს შორის ცხარე ბრძოლა გაიმართა. მტრის ლაშქრის სიმრავლისა და შინაური ფეოდალების ლალატის წყალობით ქართველები დამარცხდნენ, ხოლო სიმონ მეფე ტყვედ ჩაუვარდა ოსმალებს.

სიმონ მეფის დატყვევება ოსმალთა წინააღმდეგ მებრძოლი ძალების მძიმე მარცხი იყო. „სულთანმა, — წერს სომეხი ისტორიკოსი არაქელ თავრიზელი, — როდესაც სიმონ მეფის დატყვევების ამბავი შეიტყო, ბრძანა მთელი თავისი იმპერიის ქალაქებში ქუჩები მოერთოთ და სამი დღე და ღამის განმავლობაში ეუქმათ და ემხიარულათ“.¹

ქართველი ხალხის ბრძოლას ოსმალე-

ბის წინააღმდეგ თანაუგრძობდნენ არა მარტო ამიერკავკასიის ხალხები, არამედ ანატოლიაში აჯანყებული გლეხებიც. რომლებიც ისტორიაში ჩაღალთა სახელით არიან ცნობილი. როდესაც დატყვევებული სიმონ მეფე სტამბოლში მიჰყავდათ, აჯანყებულ გლეხთა ხელმძღვანელმა ყარა-იაზიჯიმ გადაწყვიტა სიმონ მეფე ტყვეობიდან დაეხსნა. „მან (ყარა-იაზიჯიმ — მ. ს.) უბრძანა თავის თანამებრძოლებს სიმონი მოენახათ. მცველებისაგან მოეტაცათ და მასთან მიეყვანათ“.² მართალია, სიმონ მეფის გათავისუფლების ეს ცდა უშედეგოდ დამთავრდა, მაგრამ თვით ფაქტი მეტად საყურადღებოა.

1600 წლის ზაფხულში სიმონ მეფე სტამბოლში ჩაიყვანეს და იედი კულეს (შეიდგუმბათთან) ციხეში მოათავსეს.

ქართველებმა ენერგიული ზომები მიიღეს სიმონ მეფის დასახსნელად. „ქართველთა დაუწყეს ხონთქარს ხვეწნა და მეფის სვიმონის გამოშვებას ეაჯნეს. მრავალი ძვირფასი თვალმარგალიტი და (sic) გაუგზავნეს და გიორგი მეფის შვილი დავით მძევლად მიჰგვარეს, რომ სვიმონ წამოიყვანონ“ (ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია, ს. კაკაბაძის რედაქციით, „საისტორიო მოამბე“, ნაწ. II, თბილისი, 1926, გვ. 16).

სტამბოლში ჩასულ უფლისწულ დავითზე საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის სტამბოლში მყოფი საფრანგეთის ელჩი (დავით ბატონიშვილის სტამბოლში ყოფნასთან დაკავშირებით იხ. ჩვენი წერილი — „ერთი ფურცელი საქართველო-თურქეთის ისტორიიდან“, „ცისკარი“, 1965, № 3).

შაჰ-აბასის ისტორიკოსის ისკანდერ მუნშის ცნობით, ოსმალეების მიერ სიმონ მეფის დატყვევების შემდეგ სტამბოლში გაგზავნეს „ქართველი ქალი სახელად გულჩარა, რომელიც მისი აღმატებულება შაჰის (შაჰ-თამაზ I — მ. ს.) კარზე იმყოფებოდა და ოჯახის (დინასტიის) ნათესავეთაგანი იყო და მომხდარი ამბების (სიმონ მეფის ტყვეობიდან გათავისუფლების — მ. ს.) შემდეგ სიმონ

¹ Collection d'historien Armeniens, traduit par M. Brosset პეტერბურგი, 1874. გვ. 562.

² იქვე.

მეფესთან ერთად საქართველოში დაბრუნდა და როდესაც სიმონ მეფე, როგორც ამაზე შემოთ გვქონდა საუბარი, ოსმალთა ტყვე გახდა და იგი სტამბოლში წაიყვანეს, იმ გვარის (დინასტიის) ქალუბმა შემოხსენებული ქალბატონი სტამბოლში გაგზავნეს, რათა მას მომსახურება და ზრუნვა აღმოეჩინა. გულჩარა დაუახლოვდა სულთან მეჰმედის პატივცემულ დედას, რომელსაც იმ ოჯახში დიდი გავლენა ჰქონდა, და მოხერხებული ქცევით და წესიერი სამსახურით მისი ნდობა მოიპოვა და რამდენიმე ხანს სტამბოლში დაჰყო (ისკანდერ ბეგ თურქმანი „თარხ-ი ალემ არა-ი აბასი“ ტ. 1, თეირანი, 1956, გვ. 720).

ცნობა საყურადღებოა იმ მხრივ, რომ ისკანდერ მუნში ირანში მყოფ სიმონ მეფის ნათესავთა შორის ასახელებს გულჩარას, რომელიც, როგორც ჩანს, მეტად დაახლოებული ყოფილა სიმონ მეფესთან.

საყურადღებო ცნობას გვაწვდის აგრეთვე შაჰ-აბასის კარზე მყოფი პორტუგალიის ელჩი ანტონიო გოვეა. მისი გადმოცემით, სტამბოლში ჩავიდა ქართველი ქალი გულჩარა (გულქარა) და სულთანის დედის ნდობა დაიმსახურა. ანტონიო გოვეა გულჩარას შეცდომით სიმონ მეფის მეუღლედ თვლის.¹ როგორც ქართული წყაროებიდანაა ცნობილი, სიმონს ცოლად ჰყავდა ლევან კახთა მეფის ქალიშვილი ნესტან-დარეჯანი.

ბ. გიორგაძე, რომელიც ეყრდნობა ა. გოვეას ამ ცნობას, გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ გულჩარა სიმონ მეფის ხარკა უნდა ყოფილიყო (ბ. გიორგაძე — „უცხოელი მწერალი საქართველოს შესახებ“, „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1953, 16—18/VI).

¹ Antonio de Gouvea, Relation des grandes guerres et victoire obtenues par le Chach abbas contre les empereurs de Mehmet et Ahmet... Rouen, 1646, p. 313.

² Barozzi e Berchet. - Relation degli ambasciatorie e baili Veneti a Constanti-nopoli Venezia. 1873. v. 1, p. 1, p. 33.

პროფესორ ვ. გაბაშვილის აზრით, გულჩარა სიმონის მახლობელი ქართველი მანდილოსანი ქალი იყო (ვ. გაბაშვილი „სათათრო გამოსაღები“ გვიანფორმალურ საქართველოში“, „მომოქმდილე-ლი“, ტ. III, 1953, გვ. 153).

შევეცადოთ დავადგინოთ, ვინ იყო ეს ქართველი ქალი, რომელიც ესოდენ ენერგიულად იბრძოდა სიმონ მეფის განთავისუფლებისა და ირან-ოსმალეთს შორის ზავის დადებისათვის.

გულჩარას ვინაობის გასარკვევად დიდი მნიშვნელობა აქვს იტალიურ და რუსულ წყაროებში დაცულ ცნობებს.

1603 წელს კონსტანტინოპოლში მყოფი ვენეციის ელჩის ავგუსტინო ნანის ცნობით, სიმონ მეფემ ტყვეობიდან განთავისუფლების მიზნით თავისი ულაშხესი შვილიშვილი სერალში გაგზავნა და კიდევ მეორე შვილიშვილი, მაგრამ მის ამ ცდას წარმატება არ ჰქონდა.²

აქედან ირკვევა, რომ გიორგი მეათემ სიმონ მეფის დასახსნელად სტამბოლში გაგზავნა არა მარტო თავისი შვილი დავითი, როგორც ეს ქართული წყაროებითაა ცნობილი, არამედ თავისი უმშვენიერესი ქალიშვილიც.

სტამბოლში გიორგი მეფის შვილების (დავითისა და მისი დის) ყოფნა დასტურდება აგრეთვე რუსული დიპლომატიური საბუთებიდანაც. ასე, მაგალითად, გიორგი მეათემ რუსეთის ელჩს ერთ-ერთი საუბრის დროს განუცხადა:

«...за веру христианскую лед мой и отец стояли против турских и князлбашских людей и голову свою отец мой за то дал, — и ныне в плещу у турецкого и с ними дети мои» (С. А. Белокуров. Сношения России с Кавказом в 1578 — 1613 гг. Москва, 1889, გვ. 498).

გიორგის შვილებში უნდა ვიგულისხმოდ დავითი და მისი და, რომლის სახელი ჩვენთვის უცნობია. სტამბოლში ჩასულ უფლისწულ დავითზე, როგორც უკვე მივუთითეთ, საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის სტამბოლში მყოფი საფრანგეთის ელჩი. დავითის დის საქმიანობის შესახებ კი წყაროებში არაერთი ცნობა არ მოიპოვება. ჩვენი აზრით, სტა-

მბოლში ჩასული გულჩარა გიორგის ქალიშვილი უნდა იყოს.

ამ მოსაზრების სასარგებლოდ მეტყველებს ის, რომ ერთ-ერთი იტალიური წყაროს მიხედვით, სიმონ მეფის შვილიშვილი, რომელმაც უარი თქვა გათურქებაზე, სულთნის წერილითა და ჩაუშის უმაღლესი ტიტულით ირანში გაიგზავნა.¹ ანტონიო გოვეასა და ისკანდერ მუნშის საისტორიო თხზულებებიდან კი ირკვევა, რომ ამგვარი დიპლომატიური დავალებით სულთანმა ირანში შაჰ-აბასთან გულჩარა გაგზავნა. ამგვარად, გულჩარა და სიმონის შვილიშვილი ერთი და იგივე პიროვნება ჩანს. ამასთანავე თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ ისკანდერ მუნშის გადმოცემით, გულჩარა სიმონ მეფის ნათესავია, მაშინ ეს მოსაზრება კიდევ უფრო დამაჯერებელი ხდება.

საქართველოდან სიმონ მეფის განთავისუფლების მიზნით დელეგაციის გამგზავრება ოსმალეთში 1600—1603 წლებში (ე. ი. სიმონ მეფის სტამბოლში ჩაყვანიდან ირან-ოსმალეთის ომის დაწყებამდე) უნდა მომხდარიყო. ამ მოსაზრებას ერთგვარად მხარს უჭერს თურქულ წყაროებში დაცული ცნობა: 1011 წელს ჰიჯ. (— 1602/3 წელი) სტამბოლში ჩაიტანეს ალექსანდრე კახთა მეფისა და სიმონ მეფის შვილის — გიორგის ხარაჯი და ფეშქაში.²

თურქულ წყაროში ნახსენები ფეშქაში, ვფიქრობთ, სიმონ მეფის გასანთავისუფლებლად სულთანისათვის მისართმევი საჩუქარი უნდა ყოფილიყო.

სტამბოლში ქართველთა დელეგაციის ჩასვლის დროისათვის ოსმალეთის მდგომარეობა გაართულდა. ოსმალეთსა და ირანს შორის ურთიერთობა უფრო მეტად დაიძაბა.

1603 წელს შაჰ-აბასმა ხანგრძლივი მომზადების შემდეგ ოსმალეთთან ომი

განაახლა. სპარსელებთან ერთად რუსეთის წინააღმდეგ ომში თავიანთი წაშქრით ქართლ-კახეთის მეფეებმაც მონაწილეობას. ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში სიმონ მეფის ტყვეობიდან განთავისუფლება მძევლებით თუ ძვირფასი საჩუქრებით, შეუძლებელი გახდა. მიუხედავად ამისა, სტამბოლში ჩასული ქართველები იმედს არ ჰკარგავდნენ და სხვადასხვა საშუალებებით ცდილობდნენ სიმონ მეფის დახსნას.

ევროპული წყაროების მიხედვით, დავით ბატონიშვილი სტამბოლში შეხვდა საფრანგეთისა და ვენეციის რესპუბლიკის ელჩებს. საფიქრებელია, დავითი მათ თხოვდა დახმარებას სიმონ მეფის განთავისუფლების საქმეში, აგრეთვე ქართველები შეეცდებოდნენ დაკავშირებოდნენ სტამბოლში მყოფ ევროპის სხვა ქრისტიანული სახელმწიფოების წარმომადგენლებსაც და მათაც სთხოვდნენ დახმარებას.

როგორც ჩანს, ქართველებმა მათგან სასურველი დახმარება ვერ მიიღეს. ეს აიხსნება იმით, რომ ამ დროს ევროპის სახელმწიფოები დაინტერესებული იყვნენ ოსმალეთთან კარგი ურთიერთობით და თავიანთი სავაჭრო-ეკონომიური პოზიციის განმტკიცებით. ამევე დროს, ევროპის სახელმწიფოებს ხელს აძლევდა ირან-ოსმალეთის ომის გაჭიანურება. ამით დასუსტდებოდა ოსმალეთიცა და ირანიც. ასევე შესუსტდებოდა ოსმალეთის ექსპანსია ევროპის ქვეყნების მიმართ. ამრიგად, ევროპის სახელმწიფოების დახმარება არარეალური ჩანდა.

სიმონ მეფის გასანთავისუფლებლად საჭირო იყო სხვა გზების ძებნა.

1603 წლის 22 დეკემბერს გარდაიცვალა სულთანი მეჰმედ III და ტახტზე ავიდა 14 წლის აჰმედ I (1603-1617 წ.წ.). ამ დროს მთელ სახელმწიფო საქმეებს ფაქტიურად სულთნის დედა განაგებდა.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ აჰმედ პირველის ტახტზე ასულიდან ორი კვირის შემდეგ სასახლის კარზე დაწინაურდა გურჯი (ქართველი) მეჰმედ ფაშა და იგი სასახლის აღად დანიშნეს. შემდგომ ამ მეჰმედ ფაშას ოსმალეთის სახელმწიფოში სხვადასხვა მალაღობა თანამდებობა ეკავა მაგალითად, იგი სი-

¹ J. Hammer. Histoire de l'empire ottoman, Paris, 1841, v. 8, p. 59.

² J. H. Uzuçarsili Osmanli, tarihi, Ankara, 1954, c. 3, k. 2, s. 110.

მჭერ იყო დიდი უზირის მოვალეობის აღმსრულებელი (Mufassal Osmanli tarifi, ტ. IV, სტამბოლი, 1950, გვ. 1848). შესაძლებელია, გურჯმა შექმედ ფაშამ გარკვეული დახმარება აღმოუჩინა სტამბოლში ჩასულ ქართველებს თავიანთი მიზნის განხორციელებაში.

ასეთ ვითარებაში გულჩარამ სცადა თავისი გეგმის განხორციელება. იგი დაუახლოვდა სულთნის დედას და მისი ნდობა დაიმსახურა.

ირანთან ომში ოსმალეთი მარცხდებოდა. ამავე დროს იგი ევროპაში ავსტრიის იმპერიას ეომებოდა. საკუთრივ ოსმალეთში კი კვლავ გლებთა აჯანყებები გრძელდებოდა.

ოსმალეთის მდგომარეობა საგრძნობლად გაუმჯობესდებოდა ირანთან დაზავების შედეგად. სულთანმა და მისმა დედამ შაჰ-აბასთან მოლაპარაკება ტყვეობაში მყოფ ქართველ მეფეს სთხოვეს. შესაძლებელია, ეს იდეა, სიმონ მეფის მითითებით, თვით გულჩარამ შესთავაზა მათ. პორტუგალიის ელჩის ანტონიო გოვეას ცნობით, სიმონ მეფე განთავისუფლეს და იგი გულჩარასთან ერთად შაჰ-აბასთან მოსალაპარაკებლად გაემგზავრა (ა. გოვეას დასახელებული ნაშ. გვ. 313).

სულთნისა და მისი დედის ასეთი პოზიცია სავსებით გასაგებია: „ამ დროს მათთვის საჭიროა სიმონისთანა გამოცდილი სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც ირანში თავის დროზე პატივისცემით იყო მიღებული და რომელსაც ირანულ პოლიტიკურ წრეებში გარკვეული წონა ჰქონდა“ (ს. ჭიქია, ეპიზოდები XVI საუკუნის ისტორიიდან, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ. 31, თბილისი, 1953, გვ. 58).

სიმონ მეფის შუამავლობას იმ მხრივაც ჰქონდა მნიშვნელობა, რომ ამ ომში „გურჯისტანის საკითხი“ კვლავ ერთ-ერთი მთავარი საკითხი იყო და მისი გადაწყვეტა ბევრად გაადვილებდა მოწინააღმდეგე მხარეების დაზავებას. ამასთანავე, ამ ომში გიორგი X სიმონის ძე — ქართლის მეფე და ალექსანდრე კახთა მეფე შაჰ-აბასის მოკავშირეები იყვნენ და შესაძლებელი იყო მათ გარკვეული ზეგავლენა მოეხდინათ შაჰზე. დაბოლოს, სი-

მონ მეფესა და შაჰ-აბასს შორის ნათესაური კავშირი არსებობდა, რაც, ალბათ, ერთგვარად გაადვილებდა სიმონის მოსიას.

თავის მხრივ, სიმონ მეფე დაინტერესებული იყო ირანსა და ოსმალეთს შორის ზავის დადებით: ამით შეწყდებოდა ირან-ოსმალეთის სისხლისმღვრელი ომი, რომლის ასპარეზი ამიერკავკასიის ქვეყნები და, კერძოდ, საქართველო იყო.

ერთი სიტყვით, შაჰ-აბასის ყოფილ მოკავშირეს, იმეამად ოსმალეთის ტყვეს, სიმონ მეფეს შაჰისათვის ოსმალეთთან ზავის დადება უნდა ეთხოვა და ამ რთული დავალების შესრულებაში მას გულჩარა უნდა დახმარებოდა.

სულთანი ფრთხილად მოქმედებდა და სიმონ მეფის განთავისუფლების პირობად ირანთან ზავის დადებას მოითხოვდა.

სიმონ მეფე და გულჩარა კონსტანტინოპოლიდან ექვსი თუ შვიდი დღის გამგზავრებულები იყვნენ, როცა სულთანმა თავისი გადაწყვეტილება შეცვალა. სიმონ მეფე უკან დააბრუნა და შაჰ-აბასთან მხოლოდ მისი მეუღლე (როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ა. გოვეა შეცდომით გულჩარას სიმონ მეფის მეუღლედ სთელის — მ. ხ.) გაგზავნა. (იხ. ა. გოვეას დასახელებული ნაშრომი, გვ. 313).

ამგვარად, ამ საპასუხისმგებლო მისიის შესრულება მთლიანად გულჩარას დაევალა.

რა იყო მიზეზი, რისთვის შეცვალა სულთანმა თავისი გადაწყვეტილება? ა. გოვეას აზრით, ამის მიზეზი იყო არა მარტო სულთნის შიში, რომ სიმონ მეფე არასოდეს აღარ დაბრუნდებოდა უკან, არამედ ისიც, რომ იგი შაჰს გააცნობდა თურქეთის იმპერიის ნამდვილ მდგომარეობას, იმ უმწეობასა და არეულობას, რაც კონსტანტინოპოლში სუფევდა. ამავე დროს, გულჩარა უფრო მეტი ენერჯითა და თავგამოდებით შეეცდებოდა ირანთან ზავის დადებას და ამ გზით შეძლებდა ტყვეობაში მყოფი ქმრის — სიმონის განთავისუფლებას.

ამ ცნობიდან ჩანს, რომ სულთანისათვის მეტად საშიში იყო ირანთან ზავის

დადებამდე სიმონ მეფის განთავისუფლება, რადგანაც ტყვეობიდან განთავისუფლების შემდეგ სიმონი არ იქნებოდა დაინტერესებული ირან-ოსმალეთს შორის ზავის დადებით.

გულჩარა მთელი ენერგიითა და მონდომებით შეუდგა ძნელი დიპლომატიური მისიის შესრულებას. უეჭველია, იგი გამოიყენებდა სიმონ მეფის ავტორიტეტს ირანის შაჰის კარზე. თუ როგორ გაართვა მან თავი ამ რთულ ამოცანას. მოთხრობილია აღმოსავლურ და ევროპულ წყაროებში, სადაც აისახა ნიჭიერი, ენერგიული, დარბაისელი დიპლომატი ქალის როლი ირანსა და ოსმალეთს შორის ზავის დადების საქმეში.

1606 წლის ზაფხულში გულჩარა შაჰ-აბასთან მოსალაპარაკებლად გაემგზავრა. ოსმალეთის დიდმა ვეზირმა დერვიშ ფაშამ მას თან გააყოლა თურქი ჩაუში მუჩად ალა.

შაჰ-აბასმა დიდი პატივით მიიღო გულჩარა (ამ დროს შაჰი სევანის ტბის მიდამოებში იმყოფებოდა) და მასთან გამართულ მოლაპარაკებაში ომის შეწყვეტის პირობად 1555 წლის ირან-ოსმალეთის ზავის აღდგენა მოითხოვა (გოვეას ნაშრომი, გვ. 313, 314).

შაჰ-აბასი დათმობაზე არ მიდიოდა და 1555 წლის ზავის პირობებში რაიმე ცვლილებების შეტანას მიუღებლად თვლიდა. თავის მხრივ, არც ოსმალეთის მთავრობა აპირებდა მიღწეულის დათმობას და 1590 წლის ზავის შემდეგ 1555 წლის ზავის პირობების ილდგენას. მოლაპარაკებას შედეგი არ გამოუღია, მაგრამ იგი ამით არ შეწყვეტილა. იმდროინდელი წყაროებიდან ჩანს, რომ გულჩარა რამდენჯერმე გაემგზავრა შაჰ-აბასთან მოსალაპარაკებლად.

კონსტანტინოპოლში მყოფი საფრანგეთის ელჩი გონტო ბირონ ბარონ დე სალინიაკი 1609 წლის 5 სექტემბერს თავის მეფეს სწერდა: „ქალი, რომელიც სპარსეთის საზღვრებიდანაა, ქალი, რომელიც ამ საქმეში გამოცდილია და თავისუფლად ნახულობს ოსმალეთის სულთანსა და სპარსეთის შაჰს, აი სამი დღეა რაც ჩამოვიდა მათ შორის ზავის

დასადებად“.¹

ეს ქალი, რომელიც სპარსეთიდან სტამბოლში ჩავიდა ზავის დასადებად, გულჩარა უნდა იყოს. ამასთანავე ირკვევა: გულჩარა განსაკუთრებული რწმუნებით ყოფილა უფლებამოსილი და თავისუფლად ხედებოდა როგორც სულთანს, ისე შაჰს. ყოველივე ეს მოწმობს, რომ გულჩარა ოსმალეთისა და ირანის მონარქების დიდი ნდობით სარგებლობდა.

საფიქრებელია, ქართველი დიპლომატი ქალი გულჩარა, რომელიც სიმონ მეფის დავალებით ირან-ოსმალეთს შორის ზავის დადებისათვის იღწვოდა. შეეცდებოდა საზავო მოლაპარაკებისას საქართველოს ინტერესების დაცვასაც ამის შესახებ წყაროებში პირდაპირი მითითება არ მოიპოვება, მაგრამ წყაროების ინალიზის შედეგად შესაძლებლად მიგვაჩინა ასეთი დასკვნის გამოტანა.

1610 წელს შაჰ-აბასმა ლუარსაბ მეფის მოთხოვნით თბილისის ციხიდან გაიყვანა ყიზილბაშთა გარნიზონი. (1606 წ. სპარსელებმა, ქართველების დახმარებით, თბილისიდან თურქები განდევნეს და ქალაქის ციხეში თავისი გარნიზონი ჩააყენეს). ეს იყო ქართველთა მნიშვნელოვანი გამარჯვება, საწინდარი ყიზილბაშთაგან ქართლის განთავისუფლებისა.

რითი აიხსნება თბილისიდან ყიზილბაშთა გარნიზონის გაყვანა და ციხის ლუარსაბ მეფისათვის დაბრუნება? რა თქმა უნდა, ეს შაჰ-აბასის ნებაყოფლობითი აქტი არ იყო (მოვლენათა შემდგომში მსვლელობამ დაადასტურა შაჰ-აბასის აგრესიული ზრახვები საქართველოს მართლ).

ისკანდერ მუნშის ცნობით, „თბილისის ციხე სიმონ მეფის კეთილმოსურნეობისა და ერთგულების საზღაურად მის შეილიშვილს, ლუარსაბ მეფეს ეწყალობა“.

ამგვარად, ისკანდერ მუნში შაჰ-აბასის ამ წყალობას სიმონ მეფის „კეთილმოსურნეობისა და ერთგულების“ საზღაურად

¹ Ambassade en Turquie de Jean de Contaut Biron baron de Salignac 1605-1610 Paris, 1809, v. 2, p. 301.

რად მიიჩნევს. რაში გამოიხატებოდა ოსმალთა ტყვეობაში მყოფი სიმონ მეფის „ერთგულება“ ირანის შაჰის მიმართ? სიმონ მეფის „კეთილმოსურნეობა“ შაჰ-აბასის მიმართ, ვფიქრობთ, აიხსნება მისი ღვაწლით ირან-ოსმალეთის საზავო მოლაპარაკებაში. ცხადია, რომ ამ მოლაპარაკებებისას სიმონ მეფე საქართველოს ინტერესებსაც არ ივიწყებდა. შაჰ-აბასიც, სანამ ირან-ოსმალეთის ომი გრძელდებოდა, იძულებული იყო ანგარიში გაეწია თავისი მოკავშირეებისათვის და გარკვეულ ვითარებაში დაეკმაყოფილებინა სიმონის მოთხოვნა.

ერთი სიტყვით, ყიზილბაშთაგან თბილისის განთავისუფლებაში ღვაწლი მიუძღოდა სიმონ მეფეს და მისი მითითებით მოქმედ გულჩარას.

1612 წლის სექტემბერში ირანის ელჩი ყადი ხანი ქართველ დიპლომატ ქალთან ერთად კონსტანტინოპოლში ჩავიდა. ოსმალეთის ისტორიის გამოჩენილი მკვლევარი, ავსტრიელი ისტორიკოსი ე. ჰამერი მიუთითებს, რომ ეს ის დიპლომატი ქალია, რომელსაც ადრე ოსმალეთის დიდმა ვეზირმა ირანთან ზავის დადება დაავალა (ე. ჰამერი, დასახ. ნაშრომი, ტ. VIII, გვ. 182). აქედან ცხადი ხდება, რომ ეს ქართველი ქალი გულჩარაა. „საქართველოს ელჩმა... თავისი სილამაზით, ბრწყინვალეობითა და მკვერპეტყველებით კონსტანტინოპოლი განაცვიფრა“.¹

სულთანმა მათ საზეიმო შეხვედრა გაუმართა.

ე. ჰამერი წერს: „ეს მეორე შემთხვევა იყო, როდესაც კონსტანტინოპოლში დიპლომატად ქალს აგზავნიდნენ. ქართველი დიპლომატი ქალი ენერგიულად ებრძოდა ოზბეგების წარმომადგენლებს, რომლებიც სულთანს აქეზებდნენ გაეგრძელებინა ომი ირანთან“ (დასახელებული ნაშრომი, ტ. VIII, გვ. 182).

როგორც დავინახეთ, გულჩარამ არა

მარტო თავისი სილამაზით, ბრწყინვალეობითა და მკვერპეტყველებით მოხიბლა კონსტანტინოპოლი. მისი ენერგიული ჩარევის შედეგად ჩაიშალა ოზბეგთა წარმომადგენლების ზრახვები — ხელე შეშალათ ირანსა და ოსმალეთს შორის ზავის დადებისათვის.

იმ დროს მეტად უჩვეულო შემთხვევა იყო ქალისათვის ესოდენ საპატიო საქმის დაება. დღესაც კი მეტად იშვიათადიპლომატიურ სარბიელზე ქალის მოღვაწეობა.

თუ გავითვალისწინებთ იმ მდგომარეობასაც, რომ უცხო ქვეყნების წარმომადგენლები არცთუ ისეთი ხალისით ჩადიოდნენ იმდროინდელ ოსმალეთში, რადგან თურქები ხშირად არღვევდნენ სავრთაშორისო ნორმებს, უცხო სახელმწიფოების წარმომადგენლებს ციხეებში ამწყვდევდნენ და სიკვდილითაც კი სჯიდნენ, მაშინ კიდევ უფრო დასაფასებელი და მნიშვნელოვანი გახდება გულჩარას როლი საქართველო-ოსმალეთ-ირანის რთული პოლიტიკური ურთიერთობის მოწესრიგებაში.

1612 წლის 20 ნოემბერს სტამბოლში ოსმალეთსა და ირანს შორის ზავი დაიდო. ე. ჰამერის „ოსმალეთის იმპერიის ისტორიაში“ აღნიშნულია, რომ „ქართველმა ქალმა შეათანხმა ზავი ოსმალეთსა და ირანს შორის“ (დასახ. ნაშრომი, ტ. 15, გვ. 128).

ამგვარად, 1612 წელს ირან-ოსმალეთის ზავის დადებაში დიდი ღვაწლი მიუძღვის გულჩარა ბაგრატიონს. მისი ენერგიული დიპლომატიური მოღვაწეობის შედეგად შეწყდა სისხლისმღვრელი ომი, რომელსაც მძიმედ განიცდიდნენ არა მარტო ირან-ოსმალეთის, არამედ ამიერკავასიის ქვეყნებიც და, კერძოდ, საქართველო.

გულჩარა ბაგრატიონი იმ სახელოვან ქართველ ქალთა პლეადას ეკუთვნის, რომლებმაც თავიანთი საქმიანობით დიდი წვლილი შეიტანეს საშობლოს ინტერესების დაცვისა და კეთილდღეობის საქმეში.

¹ A. Lamartine, Histoire de la Turquie, t. 5. Paris, 1855, p. 305.

